

Maldiverna

Del 2
1982, 2010

Tord Wallström

Inledning

Jag reste till Maldiverna i mars 1972..

Nu är jag på väg tillbaka dit.

Jag sitter i transithallen på Heathrow airport, London, och skriver det här stycket. Det är en lång resa, tar över ett dygn, med många timmars väntan vid bytena. Planet till Colombo går inte förrän om fyra timmar och jag har redan suttit här i två.

Den här boken handlar – som alla reseskildringar, ja kanske alla böcker – delvis om mig själv. Därför kan det, tror jag, vara av värde med en kort beskrivning om hur det kom sig att jag återvände efter så många år.

Jag har dragit mig i det längsta för den här resan. Jag har tillbringat en del av mitt liv på resor, flackat och farit, men nu har jag inte längre någon lust för det. Och det är mer än femton år sedan jag var ute på en långtur. Och jag har fyllt 83. Och jag skrev min senaste bok, den tjugoförsta, för fem år sedan. Den hette *Då hon dog*, handlade om min hustrus död och jag betraktade den som min sista.

Jag bor nu på en liten gård i en idyllisk by, som heter Björka, och jag betraktar nu Björka som min plats på Jorden, där jag har slagit mig till ro.

Jag hade börjat gå igenom mitt liv som man gör när man blir gammal. Episoder och personer dök planlöst upp i mina tankar. Men jag hade ingen önskan att återupprepa

någon av de många resorna, förundrade mig mest över varför jag egentligen hade gett mig ut på dem och hur det kom sig att jag kommit undan ibland rätt förskräckliga situationer helt enkelt genom att jag inte förrän efteråt hade fattat vad som skett. Jag hade ingen lust att återvända någonstans, inte att resa någonstans.

En av mina böcker heter *Drömmen om en ö* och handlar om Maldiverna. Det är den som är Del 1. Jag hade sedan följt utvecklingen i öriket – despotins fall och demokratins seger, hotet från den globala uppvärmningen som kan komma att dränka hela nationen. Och jag visste att så mycket hade förändrats där att ett återvändande förmodligen skulle vålla mig besvikelse. Men en maldivier, sedan länge bosatt i Sverige, hade hittat min bok på ett bibliotek och ringde mig full av entusiasm: – Allt du skriver är ju alldeles korrekt! Det du skriver om den där pojken, Afeef, som bodde i Burunege: det kunde ha varit jag! Men du måste återvända till Maldiverna nu och se förändringen!

Jag fick förnyad kontakt med Waheed Deen, som bjöd in mig till sin turistö Bandos. Jag fick ett stipendium för resan från Helge Ax:son Johnsons Stiftelse. Det var inte längre någon återvändo från återvändandet...

Men först ett avsnitt av vad som hände i övärlden under de första tio åren efter mitt första besök, ett kapitel som ingick i en nyupplaga av boken 1982.

Tord

1982

TIO ÅR SENARE

“Kom tillbaka till öarna”

NÄR DE RÖNTGADE FOTEN på lasarettet i Köping hittade de en spricka i ett hälben — den hade börjat läka. Jag fick en räkning från Royal Air Force på resan från Gan till London.

Jag började skriva boken och höll brevkontakt med Deen och mina andra vänner på Hittadu - det gick bra att skriva till dem via Gan och de gav mig de kompletterande upplysningar om livet på Maldiverna som jag behövde. Deen bekräftade att det mesta av det jag hade tyckt mig skymta i det fördolda var verkligt.

Deen och Naseem öppnade sin skola utan hjälp av myndigheterna och fick 43 elever redan vid starten. Men de råkade snart i svårigheter av olika slag. Deen fick rapporter från Male om att hans hustru, som var kvar där, hade en kärleksaffär med en student från Addu — en av hans tidigare elever.

“Först kunde jag inte tro på det”, skrev Deen, “men av breven från min hustru kunde jag lukta ut att något var på tok. Hon brukade skriva: ‘Jag älskar dig ... Till min älskade make ... Från din älskade hustru . . .’ och sådant, men inte nu längre. Jag skrev och frågade henne varför hon inte skrev så kärleksfullt som hon brukat göra. Vår kärlek kommer att växa varje dag om vi får flera barn, skrev jag. Men hon svarade bara med att anklaga mig för att inte älska henne tillräckligt. Vid den tiden var hon havande i sjätte månaden. Jag fick ett budskap från Mr Ahmed Zaki om att min dotter Shavan var sjuk och behövde opereras. Jag bad honom skicka henne till mig på Addu och så småningom kom hon i sällskap med sin mor, min hustru. Jag upptäckte snart att min hustru inte alls var trogen, så jag skilde mig genast från henne och sände henne tillbaka till Male, trots att hon var ursinnig. Hon ställer fortfarande till trassel för mig. Mitt liv är i spillror. Eftersom det här är tredje gången kan jag inte gifta om mig med henne, förrän hon först har varit gift med någon annan. Jag blev sjuk av alla bekymmer. Skolan hade jag måst stänga och efter skilsmässan var jag tvungen att betala en massa pengar åt henne och barnen, förutom båtresorna. Livet är inte lätt.”

Deen var alltså djupt olycklig. Rasheed hade tvingats gifta sig och Naseem var åter arbetslös, sedan skolan hade stängts. Alla tre bad mig försöka ordna stipendier, så att de skulle kunna komma till Europa och fortsätta sina studier. Jag misslyckades med det. I stället fruktade jag att jag orsakat att de hamnat på förvisningsöar.

Brittiska Secret Service hörde jag naturligtvis aldrig mera av, men mot slutet av året märktes tecken på att engelsmännen hade reagerat på min rapport om ryska kontakter med Maldiverna och hade gjort upp en plan till ett motdrag. Man skickade drottning Elizabeth på statsbesök till Maldiverna. Jag tyckte att hon borde veta vad det var för slags land hon skulle komma till och vad hennes värd Ibrahim Nasir var för en typ och skrev en artikel, som publicerades i The Sunday Times, London, den 12 mars 1972, dagen före drottningens ankomst till Male. Rubriken var "Sick islands in the sun". Artikeln vållade ett visst rabalder och BBC ringde för en telefonintervju. Ett par dagar senare infördes samma artikel i "Le Seychellois", en tidning på Seychellerna, där självständighetsdiskussionerna just hade startat. Den hade skickats in till redaktionen av den konservativa partichefen James R. Manchen, som år 1976 blev Seychellernas förste president. "Fastän Maldiverna är våra grannar är det inte många av oss som vet mycket om liver på de öarna", skrev han. Maldiverna togs som ett avskräckande exempel för Seychellerna.

Det brittiska statsbesöket på Maldiverna blev en stor framgång och några ryssar har man knappast sett till där sedan dess. Ibrahim Nasir stärkte både sin ekonomi och sin maktställning. Han började sälja öar både till sig själv och till sina släktingar, något som stred mot lag och tradition på Maldiverna, där all mark räknas tillhöra staten.

Men mina vänner på Addu hörde jag inte längre av. Fastän jag naturligtvis inte hade nämnt deras namn i artikeln

visste jag ju att den maldiviska säkerhetspolisen hade hållit kontroll över vilka jag hade träffat på öarna. Jag försökte inbilla mig att det varit nödvändigt att berätta sanningen — mina vänner hade uppmanat mig att göra det trots att de insett vilka konsekvenserna kunde bli. Men varje gång det stack till i högra hälen stack det också till i mitt samvete. Jag skrev några försiktiga och neutrala brev till Deen utan att ange avsändare, men fick inget svar.

Under tiden hade Maldiverna öppnats för turister. Det skedde genom ett samarbete mellan Ibrahim Nasir, Ali Maniku och den italienske researrangören Giorgio Corbin. Fängelseön Vilingili vid Male gjordes till hotellö. Fångarna flyttades till den mera avlägsna ön Goidu. En svensk resebyrå var ganska tidigt ute och den första gruppen svenskar flögs till Male vintern 1972 --73.

År 1976 inträffade det som Deen hade förutspått då vi var på Hittadu flera år tidigare: engelsmännen avvecklade flygbasen på Gan. Sedan imperiet upplösts hade brittena inte längre någon större användning för den och inte heller råd att ha den kvar. Avvecklingen föregicks av långa förhandlingar. Britterna erbjöd sig att överlämna en del installationer till den maldiviska regeringen och att fortsätta driva sjukhuset på Gan, men Ibrahim Nasir motsatte sig alla sådana förslag. Males maktställning fick inte hotas. Allt som kunde användas — fordon, maskiner och radioutrustning — skeppades till Male, medan byggnaderna på Gan och radiostationen på Hittadu ödelades av milismän. Då utrustningen anlände till Male visade det

sig att den till stor del var oanvändbar. Den hade saboterats av adduanska tekniker. Detta föranledde en del anhållanden och förvisningar. I och med att flygbasen försvann dömdes Addus befolkning till misär. En stor del av arbetskraften på Hittadu tvingades till Male.

Ryssarna begärde senare att få hyra Gan som bas för "fiskeflottan" i Indiska oceanen, men i oktober 1977 meddelade Nasir att han sagt nej, trots ett ryskt anbud på en miljon dollar.

Den växande turistindustrin hotades i början av år 1978 av en koleraepidemi. Den konstaterades redan i januari, men hemlighölls av både Nasir och Världshälsoorganisationen till mitten av april, då turistsäsongen var över. Världshälsoorganisationens kodbeteckning på kolera var "gastroenteritis", men man visste hela tiden vad det rörde sig om. Det var en relativt mild form av kolera med en dödlighet på bara fem procent utan behandling. Ändå dog mellan 200 och 300 människor. Om Världshälsoorganisationen hade ingripit omedelbart hade troligtvis knappast några dödsfall alls inträffat.

Något alldeles oväntat inträffade i juni 1978: Ibrahim Nasir meddelade parlamentet att han hade beslutat stå tillbaka vid det stundande valet. Officiellt var motiveringen "hälsoskäl", men den verkliga orsaken är oklar. Kanske hade han vid 52 års ålder helt enkelt tröttnat på den instängda tillvaron som despot i Male. Han utsåg den tidigare transportministern Maumoun Abdul Gayoom till

sin efterträdare. Den 28 juli valdes denne till president — han var givetvis den ende kandidaten — och den 11 november tillträdde han. Nasir hade säkerligen räknat med att behålla makten genom ombud — Gayoom var känd som en av hans underdånigaste och mest skräckslagna hantlangare. Men det kom ett streck i räkningen — i början av januari 1979 gav sig Nasir plötsligt av. Han körde själv sin bil ner till hamnen i Male och gick där ombord på båten till flygplatsen mellan rader av barn och ungdomar, som skrek glåpord efter honom. Han for till Singapore, där han senare fick asyl och fortfarande vistas. Ungefär samtidigt flydde säkerhetsministern Abdul Hannan Haleem till Madras. Då han senare återvände greps han omedelbart och landsförvisades på livstid. Flera andra ministrar avsattes.

Ibrahim Nasir och hans svåger Naseem låg bakom ett operettartat kuppförsök i februari 1980. Genom en bulvan engagerades åtta engelska legosoldater, som flögs till Male, utrustade med tyska pistoler och skottsäkra västar. Man skulle ockupera öns telefonväxel, kidnappa Gayoom och överta den libyska ambassaden, varpå Nasir skulle anlända och kungöra sin återkomst i radion. Men då aktionen försenades ett dygn hann engelsmännen bli på det klara med att det maldiviska folket inte alls var intresserat av Nasirs återkomst. Hela "commandostyrkan" deserterade, kontaktade Gayoom och avslöjade planen. Naseem arresterades och förvisades tillsammans med ett antal kumpaner.

Ibrahim Nasir var en krämare, som drev Maldiverna ungefär som ett privat affärsföretag och skickade vinsten till utländska banker. Men trots att han alltså grovt utnyttjade sin ställning på det sättet blev landet inte helt utplundrat. Gayoom, den nuvarande presidenten, är i stället en byråkrat, som älskar att hitta på nya lagar och förordningar. Han har studerat islam vid Al-Ashar-universitetet i Kairo och den första lag han genomdrev gällde kvinnors anständiga klädsel och förbud mot nakenbad på turistöarna. De lagarna är ännu i kraft, men få bryr sig om dem. Medan Nasir sällan visade sig offentligt håller Gayoom gärna ståtliga tal om islam och den tredje världen, men tycks inte mena mycket med vad han säger eller förstå vad han talar om.

Ett japanskt bolag har nu monopol på inköp av färsk fisk från Maldiverna — de betalar fiskarna omkring en sjundedel av världsmarknadspriset och profiten delas mellan regengen och japanerna. Men det är numera turistindustrin som svarar för merparten av Maldivernas inkomster. Kring 1980 fanns det 26 turistöar med hotell, förutom i Male atoll också i Ari, Felidu och Fadippolu atoller. Flygplatsen vid Male har byggts ut och medelstora jetplan kan landa där. Man kan ta emot omkring 1 200 hotellgäster samtidigt och omkring 1 200 maldivier är anställda i turistindustrin, som befinner sig i ständig tillväxt. Nya hotell byggs på alla obebodda öar i de centrala atollerna, men expansionen sker så gott som planlöst. Man använder sten, som bryts från de levande korallreven, och

eftersom de nya turistöarna är kokosöar ödelägger man lantbruket. Maldiverna har blivit "fattig mans Polynesien". De som inte har råd att resa till Tahiti eller Hawaii för att leva söderhavsliv kan fara till Male via Colombo. Merparten av turisterna är tyskar, italienare och fransmän. Bland skandinaverna dominerar svenskarna.

Ändå är det så att turismen i varje fall inte hittills har haft så ödesdigra effekter på den maldiviska särarten som man kunnat befara. Turisterna hålls isolerade på hotellöarna. Maldiverna lockar inte med nöjesliv och restauranger utan med sol och bad i paradisiska laguner och snorkeldykning i de fantastiska korallreven.

Det är i stället olika FN-organ som med aningslösa och illa planerade insatser har blivit en fara för den maldiviska kulturen. Deras verksamhet tycks bland annat ha bidragit till att klyftan mellan fattiga och rika stadigt ökar.

Efter några år fick jag ett par försiktiga hälsningar från mina maldiviska vänner genom svenskar, som turistat på Bandos, Vilingili eller någon av de andra hotellöarna. Men inte förrän i slutet av år 1979 hörde Deen av sig med ett brev, där han berättade om regimskiftet och Nasirs flykt: "ett mirakel, som har förändrat mycket och lugnat människornas pinade själar". Deen hade arresterats den 3 mars 1974 tillsammans med sin onkel, tidigare utrikesministern Ahmed Zaki, som då var premiärminister men hade kommit på kant med Nasir. Zaki anklagades för att ha planerat en kupp. Men han hade stöd av parlamentet och hans arrestering vållade ett spänt läge i Male. Ett stort

antal oppositionella sattes i husarrest eller skickades till förvisningsöar. Zaki hamnade på Fomulah, som är en traditionell förvisningsort för folk från överklassen. Han frigavs efter fyra och ett halvt år och är sedan dess maldivisk FN-ambassadör i New York. Deen, som släpptes efter 18 månader, blev chef på turistön Bandos och har ännu kvar den posten. Min vän Naseem, som också har avtjänat ett förvisningsstraff, sköter turistbutiken vid samma hotell.

Bortsett från turismen har Maldiverna inte förändrats nämnvärt under 1970-talet. Trots Ibrahim Nasirs flykt är också samhällsskicket i det närmaste oförändrat. De som var i opposition 1971 är nu vid makten. Det finns fortfarande politiska fångar — kanske inte lika många som tidigare, men med god "omsättning" på förvisningsöarna.

De politiska fångar som skall förödmjukas och hållas isolerade förvaras numera i fängelset i Male. Ett vanligt folknöje under Gayooms regering har varit att stå och skrika åt dem på gatorna, då de förts till rätten eller från en byggnad till en annan.

Brev censureras och telefoner avlyssnas — Maldiverna är fortfarande ett starkt övervakat samhälle. Jag beräknade år 1971 att var 20:e invånare var polis eller milisman. Nu är det snarare så att var 15:e maldivier tillhör de statliga övervakningsstyrkorna. Detta säregna samhällsskick, som alltså ger staten en i det närmaste fullkomlig kontroll över människorna, är liksom mycket annat i den maldiviska kulturen unikt i världen. Det är en direkt fortsättning på det system som tidigare rådde i flera "statsstäder" vid

Indiska oceanen och byggde på en total underkastelse under staten, både politiskt, ekonomiskt och religiöst. På Maldiverna har detta system levt vidare och det förefaller på något sätt som om det har en inbyggd mekanism, som ser till att strukturen ständigt återuppbyggs och vidmakthålls, trots inre omvälvningar och yttre påverkan. I det fördolda pågår ett maktspel, som är mycket komplicerat och i det närmaste omöjligt att förstå för en utlänning.

Jag reste till Kurdistan och skrev en bok om kriget där. Jag följde kapten Cooks kölvatten härs och tvärs i Söderhavet och gjorde många andra resor. Men drömmen om en ö finns naturligtvis kvar.

“Kom och se!” skriver Deen. “Kom tillbaka till öarna!”

2010

ÅTERKOMSTEN

37 år senare

KONTRASTEN är total.

För 37 år sen reste jag från Colombo till Male på den gamla träbåten Uteem – det var en upplevelse av säreget slag och resan tog tre dygn. Nu anländer jag ombord på en Airbus från Sri Lankan Airways och resan tar bara en och en halv timme.

Det är mörkt redan då vi startar efter det att planet av någon anledning jag inte begriper irrat runt i en halv timme mellan startbanor och taxifält. Planet är nästan fullsatt och jag har fönsterplats. Men mörkret har fallit snabbt och då vi närmar oss Maldiverna ser jag inte den sagolika övärld jag minns från hemresan utan bara ljusglitter här och där djupt nere i det svarta. Man kan tänka sig Maldiverna som ett vidsträckt slättland med utspridda byar och bosättningar och från luften i mörker kan man mycket väl tro att det är så. Men slätten är här havet och byarna är frodiga, gröna öar.

Då planet gör en stor lov för att nå den rätta inflygningsriktningen ser jag den upplysta landningsbanan på Male International Airport, lång nog för att med god marginal kunna ta emot de största passagerarplan. I nästa ögonblick taxar planet fram till en imponerande flygplatsbyggnad. Efter passkontroll – ett gratis visum stämplas i passet - och tull möts jag i den stora ankomst-

hallen som uppgjort av en representant för Bandos Island, Deens ö, en ovanligt reslig maldivier som ledsagar mig till en kaj, där jag går ombord på en stor och mycket snabb motorbåt, som sätter fart ut i havet, där vågorna går ganska höga. Den färden tar bara femton minuter. I söder lyser Males ljusrand.

– Mr Deen möter på Bandos...

Men det gör han inte. Där väntar i stället Mr Deens sekreterare, Latheef, en ytterst tjänstvillig och effektiv ung man, kortvuxen även efter maldiviska mått.

– Mr Deen har, säger han, måst resa till Singapore *in urgent business*, men han kommer om ett par dagar. Under tiden kan du ta det lugnt efter resan och njuta av Bandos. Du kommer att få en skön tid här.

När jag sedan ligger i den breda dubbelsängen i ett lyxigt rum grips jag av depression. Deens frånvaro är en chock... Han har ju lovat möta mig. Jag kan inte njuta av den här paradisen, inte ensam, utan min livskamrat. Jag har inte alls så lång tid på mig som 1972, då jag fastnade i Male tio dagar. På den här lilla ön möter jag inga maldivier utom den vältränade, alltid tjänstvilliga hotellpersonalen, bara turister, som ägnar sig åt sol och bad och spabehandling, snorkling och grillpartyn på paradisiska stränder. De får inte någon kontakt alls med det verkliga Maldiverna och har inte heller har något intresse för det. I min bok skrev jag om vad som fanns "bakom kokosridån" – fångelseöarna och terrorn. Nu finns inte den kokosridån kvar

utan en annan: den som omringar turisternas paradisöar och stänger in dem där. Jag klarar kanske ett dygn här, men inte mer. Hur ska jag komma ut till öarna utan Deens hjälp! Jag är beredd att omedelbart fly från paradiset, turistparadiset.

MEN MR DEEN har avdelat Latheef att ta hand om mig. Han är Deens personlige sekreterare och allt-i-allo, en kortvuxen man, 40 år, som kommer från Addu och har varit hos Deen i 16 år. Hans förnamn, som ingen använder, är Abdul. När jag träffar honom i receptionen efter lunchen den andra dagen yppar jag mitt bekymmer: att jag inte har kommit för att vila mig, sola och bada utan att jag måste träffa andra människor än turister – som för övrigt håller strängt ihop parvis eller gruppvis.

Till att börja med, säger jag, skulle jag vilja träffa mr Zahir-Nazeer. Han var en oerhört aktiv och livlig person, han lärde mig mycket om Maldiverna och tog mig med till sin lilla ö Villassaru. Är han i livet?

– Javisst, säger Latheef, och han är lika aktiv som någonsin. Men ön Villassaru är inte som du minns, där finns nu ett hotell.

Latheef ägnar sedan under ett par dagar stor energi på att försöka få tag på Zahir-Naseer per telefon men misslyckas. Det är en av de muslimska helgdagarna (*id al-adha*, som firas till åminnelse av Abrahams offer) och många har rest bort, också presidenten – regeringen har tagit ledigt ett par dagar.

Från Bandos ser man Male som en rand av höga byggnader i södra horisonten och då mörkret fallit som en glittrande ljusrand. Det är inte särskilt långt dit, tar ungefär en kvart med en av de snabba Bandos-båtarna, som är utrustade med dubbla utombordsmotorer av den kraftfullaste sorten. På andra dagen, som är en fredag, den muslimska helgdagen, ordnar Latheef att jag får skjuts till Male med en båttur, som är avsedd för personalen, inte turister. Jag har sex timmar på mig att utforska den maldiviska metropol, som växt upp över den vita, lugna stad jag där jag vandrade runt för länge sen – eller haltade, sen jag skadat foten .

Då vi närmar oss känner jag faktiskt igen en del: De stora svarta fraktbåtarna på redde, fast numera betydligt fler än då. Och den vackert utsirade takförsedda brygga, helt enkelt kallad *Number One Jetty* (kajplats nummer ett) som då var själva inkörsporten till öriket och där tull och passpolis höll till. Den är mycket välbevarad, förmodligen helt restaurerad, och jag minns precis hur det var när jag steg iland där och möttes av tullare och nyfikna människor, som tydligen hade hört att en främling skulle anlända. Nu väcker jag naturligtvis ingen uppmärksamhet alls.

I bassängerna innanför vågbrytarna är det nu en livlig trafik av motorbåtar och där ligger också kustbevakningens och räddningstjänstens grå båtar förankrade. Men innanför kajen är allt omskapat. I stället för det sandtorg jag minns är nu en sliten och dammig park med stembänkar

och murar, den heter *Jumhoree Maidaan* och är väl Males egentliga centrum, nu på fredagseftermiddagen befolkad av unga män. Den avgränsas i söder av en hög mur, där innanför finns försvarsmaktens (*The Maldives National Defence Force*) högkvarter men inga vakter syns till, bara gula skyltar som meddelar att fotografering är förbjuden.

Ser jag västerut är bilden fullständigt förändrad. I stället för de enkla men stilfulla vita tvåvåningslängor innanför kajen, där bland annat en del regeringsministerier höll till och jag träffade utrikesminister Zaki, reser sig nu moderna affärsfasader på tio våningar och mer, försedda med neonreklam för kända märken och med mycket glas. Den högsta byggnaden i Male. 14 våningar, är *Velaanaage building*, där de flesta regeringskontoren nu är inrymda.

Men trots alla förändringar har jag inga svårigheter att orientera mig. Jag passerar den nybyggda moskén, *Islamic Center*, med en vacker kupol och en mycket hög och smal minaret, varifrån böneropen numera når ut över hela ön, och kommer sedan till en vy, som jag ständigt såg under strövtågen och som inte alls förändrats: den gamla Fredagsmoskén med sin runda minaret, formad som en sädessilo, och den gamla gravplatsen med sina stenar. Där har ingenting förändrats och den platsen är för övrigt ett av Unescos världsarv. Tvärsöver gatan ligger där presidentens residens – en vacker låg byggnad med en ytterst välansad liten trädgård. Ibrahim Nasir bodde aldrig där utan i sitt eget hus inte långt därifrån – det är nu rivet och där ligger ett modernt kontorshus. Men Mohamed

Nasheed, den nuvarande presidenten, bor där och tar säkert då och då emot gästande dignitärer i sin bostad.

Jag letar mig så mot Buruneege, där jag hyrde ett rum och kom att ingå i Fahima Didis familj. Jag låter intuitionen bestämma vart jag skall gå och kommer rakt på huset med sin mur mot gatan och taket jag ramlade från, när jag skulle klättra upp för att få en bra bild. Det står *Buruneege* på en mässingsskylt, men porten in till gården är låst och huset tycks ligga öde. Jag kan bara kika genom järnspjälorna mot rummet där jag bodde.

Fahima Didi är, får jag senare veta, ännu i livet men gästhuset sålde hon för länge sen och så vitt jag förstår är det nedlagt eftersom porten är låst och den lilla trädgården innanför full av skräp. Fahima bor inte längre själv kvar i Male utan på en annan ö. Jag känner besvikelse, skulle gärna ha velat träffa henne – nu naturligtvis en åldrig kvinna – men tiden har runnit bort och utan henne och alla hennes anhöriga är Buruneege ett dött hus utan intresse.

HELA STADEN är nu ett virrvarr av smala gator och gränder, där den vita sanden täcks av asfalt och gatsten, och trafiken av bilar och otaliga motorcyklar är stark. I några gatukorsningar finns trafikljus. Trafiken är relativt tyst, man hör sällan något signalhorn. Fartgränsen är 25 kilometer i timmen, har man sagt mig, och fortare än så går det nog inte att köra. Det är så trångt i gränderna att de flesta bilarna har infällbara backspeglar.

Jag letar mig åt det håll, där jag tror att den kaj finns där fiskebåten jag följde med för 37 år sen låg förtöjd och det lilla matstället, *Queen of the Night*, där jag drack morgonkaffet innan vi gav oss iväg. Jag kommer ner till Bodduthakurufannu, den "ringgata", som nu går runt hela ön. Där finns en färjeterminal för förbindelserna till flygplatsen och andra öar i Male norra och södra atoller, trafiken tycks livlig nu på fredagseftermiddagen. Där ligger också den stora postbyggnaden. Men *Queen of the Night* ser jag inte till utan hamnar i stället på en annan mycket enkel restaurang, där jag får mig en kopp kaffe och en smörgås. Ett gäng unga maldivier sitter vid ett bord intill och jag kommer i samspråk med dem. Det är Ibrahim Riyaz, som försörjer sig som fotograf, Ali Nishaf, som kallar sig designer, Mohamed Ibrahim, flygplansmekaniker, och Ismail Zahir med smeknamnet Smile, den pratsammaste av dem. Han bygger mindre motorbåtar av glasfiber.

De är rätt nöjda med sin tillvaro och omvandlingen till ett demokratiskt styre i landet. Men Ibrahim Nasir var, menar de, inte så dålig som det påstås utan den som drog upp de riktlinjer för landets utveckling som ännu följs. Gayoom höll sig vid makten alldeles för länge och utmärkte sig mest för sin girighet, menar de. Om den nuvarande presidenten har de inga åsikter. Men det finns stora svårigheter att övervinna i Maldiverna och särskilt Ismail har drabbats av den ekonomiska världskrisen – hans båtbyggeri, som han ärvde av fadern, går dåligt, han har inga nya beställningar. De som har pengar vill ha större

båtar än dem han kan bygga. Och några dhoni-båtar av kokosträ byggs nog inte längre, menar han. Den båtbyggarkonsten är på väg att försvinna.

ÖN MALE är betydligt större än för 37 år sedan. Redan då hade man börjat utvidga landarealen genom att förstärka det yttre korallrevet med stenblock och betong. Sedan fylldes lagunen innanför med material, som ofta fraktades lång väg, eller med avskräde från staden. Ön har nu byggts ut maximalt – utanför det gamla revet öppnar sig ett bråddjup.

Jag ger mig ut på en promenad runt hela ön – det visar sig ta ungefär en och halv timme.

Den utfyllda lagunen i väster och söder är inte bebyggd utan används som nöjespark med en del mindre badsjöar för barnen. På fredagseftermiddagen är där fullt av folk. På den yttre barriären sitter ungdomar i långa rader och innanför den roar sig familjer med drakflygning och mycket annat. Bilden kan föra tankarna till en strandpromenad i någon sydeuropeisk stad och det är alldeles tydligt att Maleborna älskar att utnyttja denna möjlighet att komma bort från den överbefolkade stadskärnan, även om också fritidsutrymmet är begränsat.

Det finns en öppen strandremsa, där de höga vågor rullar in och en del djärva ungdomar försöker sig på surfing. Längre i söder avlöses parken av stora hamnbassänger innanför höga vågbrytare. Några är fullbelagda av förtöjda båtar, varav många tycks fungera som

permanenta familjebostäder, men där finns också några flytande badbassänger, där man ägnar sig åt simträning.

På västra sidan ligger den stora avsaltninganläggningen – vattnet tas ur djupa borrhål men är salthaltigt och måste alltså behandlas. Det är en kostsam och energislukande procedur – kranvattnet är dyrt och det är också det maleborna mest klagar på: det är så dyrt, påstod Smile, att flaskvattnet är billigare (det säljs på schweizisk licens och serveras överallt, men är också det avsaltat havsvatten, kolsyrat förstås).

Östra delen av Male är nu ett imponerande hamnområde, till större delen på konstgjort land. Där går jag förbi en förbluffande samling mindre tankbilar, som på vardagarna distribuerar bränsle i staden, och där ligger de mindre båtar, som fraktar lasten från de stora svarta oceanbåtarna ute på redden. Jag följer så gott som hela tiden den yttre stenbalustraden, där ungdomar här och där sitter i klungor med sina motorcyklar parkerade bredvid, och där några ägnar sig åt kastspöfiske och metande – i motsats till de oförbätterliga optimister man kan se på kajer längs de europeiska storstädernas förorenade floder får de också gott om fisk av olika sorter.

Marknadshallarna här ligger kvar. I de mörka gångarna kan man där hitta många sorters grönsaker och frukter, som jag tror mig aldrig ha smakat, torkad och rökt fisk (*kalubilamas*) men också trånga bodar med allehanda elektroniska grejor. Fiskmarknaden ligger också kvar ungefär på den plats där jag minns den, men nu i ett nytt

hus. Fångster av tonfisk och bonito ligger utlagda i rader på det vattenspolade stengolvet.

JAG VAR NATURLIGTVIS BEREDD på förändringen, var rädd för att bli besviken. Men när jag sitter på en stenbänk och väntar på båten tillbaka till Bandos konstaterar jag att chocken har uteblivit.

När Fadima Didi köpte en bil, en av de första i Male, kunde jag inte begripa vad hon skulle använda den till. Och aldrig hade jag trott att de smala korallsandsgränderna skulle bli asfalterade gator med en sådan trafik av bilar och motorcyklar. Vad skall man med en bil till på den här lilla ön, tänkte jag. Man kan ju ändå inte köra så fort att man ens kan lägga in treans växel och innan man vet ordet av är ön slut. På någon timme till fots har nu jag sett större delen av staden och aldrig kommit längre bort än jag har sett den nya moskéns minaret och kupol.

Sett från luften på ett vykort är Male helt osannolikt – en tätbebyggd metropol i det blå havet. Upplevd på marken är ön egentligen lika osannolik. Men ändå, tror jag, en ganska trivsamt plats på jorden, där alla förmodligen känner alla, eftersom de ständigt måste möta varandra på gator och gränder, och där det också i den tätaste trafikrushen tycks råda lugn och tillfredsställelse.

Jag återvänder till Male på söndagen, som här naturligtvis är vanlig vardag, och vandrar åter omkring där några timmar. Gatulivet är ungefär detsamma med ett undantag – på fredagen, helgdagen, var det stora hamntorget befolkat

av unga män och pojkar, jag såg nästan inga unga kvinnor och undrade över det. Men nu samlas båda könen där i grupper och motorcyklisterna har i regel en flicka på bönpallen bakom sig. De umgås fritt och okonstlat med varandra och några slöjor ser jag inte till.

LATHEEF HAR TYDLIGEN BERÄTTAT för Deen om min frustrering över att han inte finns på Bandos. Kan han stanna ytterligare tio dagar? har Deen frågat. Men det kan jag inte – inte ytterligare tio dagars lyxliv på Bandos.

– Mr Deen kommer i morgon! meddelar så Latheef. Han flyger från Singapore för att träffa dig.

Mr Deen hämtar mig i den stora receptionen. “Mr Deen”... Han heter Waheed i förnamn. Men på Blue Sea kallade vi alltid varandra för “Mr Deen” och “Mr Tord” och det är bäst att fortsätta med det.

Han tar mig genom en korridor till sitt kontor i en byggnad som är en veritabel labyrint av gångar och kontorsrum – hans eget kontor finns där någonstans i centrum, ett stort fönsterlöst rum med ett pampigt konferensbord och med väggarna fulla av fotografier av Deen tillsammans med olika bemärkta män eller med sin familj; på bilderna kan man se hur den oavbrutet har växt.

Jag skulle inte ha haft någon möjlighet alls att känna igen Deen, liksom han säkerligen inte kunnat känna igen mig. Deen är här nu ett välansat grått skägg. Han bär glasögon, han har några dyrbara armband och en ovanligt stor armbandsklocka. Han är en mycket framgångsrik

hotellägare och affärsman. Men han har kvar sitt öppna sinne, sin lust för samtal, sitt rörliga intellekt.

– När jag fick det sista brevet från dig, säger jag, hade du blivit chef på Bandos. Vad har hänt dig sedan dess?

– Du förstår, säger Deen, att när Ibrahim Nasir hade pressats så hårt att han bestämde sig för att ge sig av var vi mycket glada. Vi trodde att vi skulle bli fria från despotin. Och Gayoom, som efterträdde honom, var bra – men bara i fem år. Sen tappade vi förtroendet för honom. Han höll sig ändå kvar i 30 år, ingen asiatisk statschef har suttit längre. Och när man haft makten så länge är man inte beredd att lämna den frivilligt.

Jag sysselsatte mig med att bygga upp mina affärer. Jag insåg att utan pengar var det inte möjligt att hjälpa folk, att åstadkomma någon förändring. Så bad Gayoom mig att bli minister för atollerna. Det var en inspirerande uppgift och jag accepterade. Lyssna på folket! hade Gayoom sagt och det var vad jag gjorde. Jag reste till alla atollerna och talade med folk och lyssnade. Jag upptäckte snart att de levde under förtryck – där fanns ingen frihet alls. Atollcheferna, som tillsattes av regeringen, bestämde allt. När jag förklarade för folk att det inte skulle vara så, att de själva hade rätten att välja sina ledare, blev de entusiastiska. Så jag satte i gång att skriva en lag för *local government* (kommunalstyre). Jag samarbetade med *Commonwealth Local Government Forum* (Brittiska samväldets organisation för att främja lokal demokrati) och med *United Nations Development Programme* (Förenta

Nationernas utvecklingsprogram) och jag utarbetade en lag för lokal demokrati. Gayoom accepterade den, men genomförde den inte. Den blev verklig först när Mohamed Nasheed valts till president. Nasheed är en äkta demokrat. Han satt årtal i fängelse under Gayooms tid. Han torterades svårt... det sägs till exempel att man blandade krossat glas i hans mat – om du träffar honom vill jag att du frågar honom om det stämmer. Det finns en förening, *Torture Victims Association* (Tortyroffrens sammanslutning), som jag stödjer. Det har begåtts fruktansvärda övergrepp. En metod var att knäcka ryggraden på folk – de dog inte, men i princip var de döda, svårt förlamade.

Jag har svårt att fatta det, säger jag. Hur kunde det vara så? Jag har bara lärt känna vänliga och gästfria människor på Maldiverna. Vad var det för bestar som utövade tortyren?

– Det hänger ihop med att Maldiverna sedan urminnes tider styrts av enväldiga kungar, säger Deen. Förr var det sultanerna, som hade all makten. Sen kom presidenterna, Nasir och Gayoom. Folk visste inte vad frihet var.

Ja, sen erbjöds jag av regeringen att bli chef på Bandos, den andra av de hotellöar som hade tillkommit under Nasirs tid strax efter det du gjorde din resa i Maldiverna. Gayoom tog generatorerna från den brittiska basen till elverket här. Och när det blev budgivning om hotellet, som då var litet och ganska primitivt, var jag mycket lyckosam. Jag hade kontakt med en bank i Indien, som trodde på mina

möjligheter att utvidga verksamheten: jag gavs en checkkredit på en halv miljon dollar. Dessutom hade jag en partner i Singapore och kunde lätt vinna budgivningen. Det var många som var avundsjuka men Bandos var mitt. Men det är så att regeringen äger ön, som liksom alla andra hotellöar var obebodd. Jag arrenderade den, först på fem år och sen för att längre perioder, nu i 35 år. Jag betalar ett arrende på 1 700 000 dollar om året. Men allt som byggts på ön äger jag och sammanlagt räknar jag med att ha investerat omkring 38 miljoner dollar här på Bandos. Vi har inte drabbats särskilt hårt av finanskrisen. Den maldiviska valutan är bunden till dollarn, men vi är inte heller särskilt beroende av dollarkursens fluktuationer. En svag dollar gör paketresorna billigare och det gynnar oss, men vi får i gengäld betala dyrare för allt vi måste köpa in, så det jämnar ut sig. Och om turisterna från Europa skulle bli färre får vi i gengäld fler asiatiska gäster, särskilt från Kina och Indien. Turistsäsongen varar hela året utan större skillnader, säger Deen,

HELA TIDEN, när vi sitter där i Deens kontor, ringer hans mobiltelefon eller någon av hans andra telefoner och ibland ringer han själv upp. Han talar nästan bara själv, på dhivehi förstås, och jag tror att det handlar om min ankomst och om vår resa till Addu för 37 år sedan. När jag ber honom berätta om sin familj blir han hela tiden avbruten av telefonen och jag lyckas först inte riktigt reda upp hans familjeförhållanden, men tror att han har 12 barn, förutom

givetvis en hel radda barnbarn, och detta med fyra hustrur... inte så att han idkar månggifte, han har varit gift med dem en i taget.

Med sin första hustru har han, förstår jag, en dotter, som är läkare och bor i England. I Singapore – ett land han stortrivs i – har han fem barn. Han har en dotter i Canada, en annan i Sri Lanka, gift med en svensk. Och när vi sitter där kommer en av hans förtjusande döttrar och hälsar på mig, det är Shivnee och hon äger Shell Beans, ett populärt kafé på andra våningen i Hiyaaveshi, Deens sju våningar höga kontorsbyggnad i Male – hon har naturligtvis fått det i gåva av fadern.

Deens mor, Azeeza Easa, som var med på resan till Addu 1972, är i livet och bor mestadels hos en av döttrarna i Singapore. Hans nuvarande hustru heter Aisha Deen, och bor också hon i Singapore. Jag ber senare Deen att göra en lista på sina åtta döttrar och fyra söner, och han gör det gärna från den äldsta till den yngsta och med deras fullständiga namn:

- Mariyam Sheran Waheed Deen (dotter)
- Aishath Shiranee Waheed Deen (dotter)
- Khadheeja Shaanee Waheed Deen (dotter)
- Fathimath Shiveneer Waheed Deen (dotter)
- Aminath Shezni Waheed Deen (dotter)
- Ismail Shaan Waheed Deen (son)
- Thifeen Waheed Deen (dotter)
- Diyana Mohamed Waheed Deen (dotter)
- Akeed Mohamed Waheed Deen (son)

Dinah Mohamed Waheed Deen (dotter)

Aseel Mohamed Waheed Deen (son)

Azeen Mohamed Waheed Deen (son)

Deen visar sitt livsverk, turistparadiset Bandos. Vi går först till personalens kvarter, som ligger alldeles bakom kontorsbyggnaden, mitt på ön. Det är inte är inhägnat. Inte många turister letar sig ändå in där, de håller sig till stränderna och öns periferi, och Deen vill inte heller att det ska vara någon mera familjär kontakt mellan personalen, 564 män och kvinnor, och gästerna, som mest 450.

Jag får klart för mig att Deen är en föredömlig arbetsgivare. Han känner så gott som alla sina anställda till namnet, pratar fullkomligt okonstlat med dem vi möter. De trivs med att arbeta på Bandos och personalomsättningen är också mycket låg. De bor i trivsamma bostadslängor och där finns också några tvåvåningshus med separata uteplatser och balkonger. Maldiverna har tydliga bestämmelser om bygghänsyn och Deen följer dem med råge. Allt det som finns för turisterna finns också för personalen, endast med mindre lyx:: träningshall med alla maskiner, sporthall med pingpongbord, biljardbord och annan idrottsrustning. matsal – där de anställda äter gratis – och ett särskilt kök, som i stort sett lagar samma mat som den som serveras gästerna. Personalen förfogar över ett helt kvarter i mitten av ön.

Vi ser på sjukhuset, som har två läkare med tillgång till modern utrustning som röntgen. Det är givetvis till både

för gäster och anställda. För själavården är det också sörjt: Deen har byggt en mycket vacker moské. Men böneropen därifrån är dämpade och avskärmade för att inte störa gästerna. En stor kongresshall hör till de senaste tillskotten. Den är utrustad med sex bås för tolkar och utnyttjas för internationella konferenser av många olika organisationer och myndigheter. Bättre plats för en internationell konferens än Bandos kan knappast tänkas.

DEENS SENASTE PROJEKT är en demokratiskola, en byggnad med lektionssalar och logement. Dit kommer utvalda elever, mest ungdomar, i omgångar på 20 för att lära sig demokratis grunder och Deen ställer alltid själv upp med en föreläsning.

— Det finns många olika typer av demokrati, säger han, men folket här har aldrig fått uppleva någon av dem och därför måste vi lära ut folkstyrets grunder, helt neutralt och opolitiskt förstås. Och vi måste utforma ett system som passar Maldiverna. Det innebär bland annat att det måste överensstämma med islam, något annat är inte möjligt. Vi kan till exempel inte tillåta något sådant som samkönade äktenskap, det är helt uteslutet. Och det måste framför allt vara en demokrati som inte gör folk fattigare utan ökar välståndet. Om flera blir rika gynnar det staten som får in mera skatt.

När jag ett par dagar senare träffar Deen i dotterns kafé i Male är han tillsammans med en ung tilldragande kvinna vid namn Naaz Aminath.. Hon är välutbildad, har studerat

juridik vid ett universitet i Singapore, och hon arbetar nu för andra tvåårsperioden med ett demokratiprojekt, som leds av UNDP, Förenta nationernas utvecklingsprogram.

— Maldivierna vet inte mycket om folkstyre, säger hon. De har ju aldrig upplevt det. Vi går ut till hemmen i grupper och frågar om de har lust att prata om demokrati. Om de inte har det är vi inte påstridiga utan lämnar bara några broschyrer vi har. Men de allra flesta vill lära sig mer. Vi går igenom demokratins grundprinciper, talar om rättigheter och ansvar, om vikten av att rösta efter övertygelse. De är mycket vetgiriga. Bland det viktigaste är att stärka det juridiska systemet och öka folks medvetande. Korruptionen är ett problem, som det tar mycket lång tid att komma tillrätta med. Vi undervisar också polisen i mänskliga rättigheter. Och vi har startat ett ungdomsparlament. Att diktaturen skulle komma tillbaka är helt omöjligt, folk skulle inte gå med på det. Jag är övertygad om det.

Hennes problem är att hitta en bostad. Hon bor fortfarande provisoriskt och Deen blir litet upprörd när han hör det. Bostadssituationen i Male är hopplös. En liten enrumslägenhet kostar tusentals dollar i hyra.

— Det har blivit litet bättre sedan den nya ön Hulumale byggdes, säger Deen. Folk som inte har en chans att skaffa sig en egen bostad i Male flyttar dit. Men det medför också problem för dem. Du måste säga åt dem, säger han till Naaz, att de måste ordna en bostad. Så där kan du inte ha det.

Den snabba demokratiseringen av Maldiverna har

naturligtvis vållat en del problem, men genom sina olika organ ger Förenta Nationerna ett oumbärligt stöd. Utvecklingsprogrammet har följande aktuella projekt:

Bygga upp en effektiv, serviceinriktad och öppen förvaltning; Skydda de mänskliga rättigheterna och främja tillgången till rättvisa; Projektstöd till kommissionen för mänskliga rättigheter; Stöd till decentralisering; Stärka och förbättra medborgerligt engagemang (det är det projektet Naaz leder).

Också flera andra FN-organ har kontor i FN-byggnaden vid Buruzugatan i södra Male.

DEENS EGET HEM omfattar ett helt kvarter ungefär mitt på Bandos i anslutning till personalens område. Han ledsagar mig genom ett oöverskådligt antal olika rum. Alla barnen har sina egna rum att bo i, då de kommer till Bandos, barnbarnen har flera lekrum. Deen, som är mycket mån om att hålla sig i form genom motion, har sitt eget gym fullt av de modernaste träningsmaskiner och med väggarna prydda av de sångerskor han uppskattar mest. Han tillbringar någon timme varje dag i det rummet. Det finns en stor inomhuspool, fylld av klart avsaltat vatten, och det finns också ett särskilt bönerum. Ett par privata tennisplaner, en trädgård där buskar och träd odlas för utplantering på ön. Ett antal lyxiga gästrum. Och platta TV-skärmar överallt.

— Du är kungen av Bandos, säger jag till Deen som skrattar. Vet du att du och jag lever helt skilda liv på nästan

alla sätt. När vi reste till Addu blev vi ändå vänner för livet. Men mycket har hänt sedan dess, och egentligen kunde jag nog redan då ana att du skulle nå framgångar i ditt liv.

—Ja, säger Deen, jag har varit lyckosam. Jag har haft mycken tur i livet.

DET VAR ALLTSÅ INTE SÅ att Deen hade råkat i svårigheter efter det att jag avslöjat vad som dolde sig bakom kokosridån, även om Nasirs säkerhetspolis säkert hade förstått att det var han som hade berättat för mig. Han råkade nog i onåd och blev bevakad, men han hade också en del inflytelserika vänner och det dröjde bara några år till Ibrahim Nasir gav sig av.

I långa telefonsamtal har Deen nu spritt nyheten om min återkomst till Maldiverna och om det som hände efter det, då Sunday Times och BBC intervjuat mig. TV nappar direkt. Mitt återvändande efter alla dessa år vållar viss sensation, i synnerhet som Deen berättat om händelserna då despotin och tortyröarna avslöjades.

— De vill göra en dokumentär om det, säger han då vi möts på aftonen. Vi ska vara i TV-huset i Male i morgon eftermiddag.

Jag har skannat ner mina bilder från 1972 på en cd-skiva – Deens dataansvarige (som också är en av hans mågar) har tagit hand om den och redigerar den professionellt; det finns inte så många bilder från Male och öarna från den tidsperioden. Och vid middagstid är jag på väg till Male tillsammans med Deen och Latheef, en taxi

möter vid kajen och tar oss genom virrvarret till TV-huset, som ligger mitt i gyttret, och genom porten in på en muromgärdad gård.

Det finns flera TV-stationer i Male, men detta är den dominerande statliga TV:n, *Maldives National Broadcasting Corporation* (MNBC). Antalet tittare är i princip detsamma som antalet invånare i landet – TV kan ses på alla öar. I mitt rum på Bandos ligger MC BC först på kanallistan och jag ser den några gånger – nyheter, folkliga uppträdanden och koranläsning – men så gott som allt sänds på dhivehi och där finns ett otal kanaler som BBC, Aljazeera, CNN och den kinesiska CCTV, som alla sänder på engelska.

Ett par unga flickor, Fathmath Shazleena och Aiminath Hushama, skall producera dokumentären – jag tar dem först för tonåringar men det visar sig att de är 22 respektive 24 år. Vi samlas för en genomgång vid ett stort bord i ett konferensrum, där mina bilder från 1972 under tiden visas på en skärm. Jag berättar om min resa för 37 år sedan. Deen interfolierar ibland och betonar att han och hans vänners enträgna önskan var att jag skulle berätta för engelsmännen, när jag kom ut från Maldiverna, och att jag också gjorde det.

– Jag har inte berättat för någon alls om att vi bad dig avslöja Nasirs terrorvälde då du kommit tillbaka till Europa, säger Deen till mig i enrum efteråt. Det var en möjlighet för oss att sprida sanningen. Omvärlden brydde sig inte alls om Maldiverna på den tiden, visste knappast att landet existerade. Men det var aldrig lönt att berätta om det förrän

nu, när vi har fått demokrati och kan reda ut det gamla.

När de sedan placerat mig i en bekväm stol i en TV-studio och Fathmath och Aiminath börjar ställa frågor är det tydligt att de knappast vet något om hur det var på Maldiverna under Nasirs tid och aldrig hört talas om till exempel Förenade Suvadiva-republiken. Men de tycks väldigt fascinerade av min resa på öarna tillsammans med Deen och undrar om en hel del detaljer. Intervjun pågår minst en halvtimme och Deen, som suttit och lyssnat, säger att jag har skött mig väl. Men flickorna vill sedan fortsätta inspelningen ute på stan, får tag på en fotograf med en stor TV-kamera och tar mig sedan med en taxi till Buruneege, där de ber mig korsa gatan och känna på den stängda dörren, och sedan till affärscentrat med de skyskrapeliknande komplex, som kommit i stället för de enkla vita tvåvåningsbyggnaderna innanför hamnkajen, där utrikesministern och andra ministrar höll till. De ber mig gå längs butikerna medan fotografen filmar från andra sidan gatan. Jag har aldrig varit med i TV förr och tänker efteråt att det är ganska märkligt att jag skulle debutera på Maldiverna vid 82 års ålder.

MED BARA ETT PAR DAGARS VARSEL, har Mohamed Nasheed, Maldivernas förste folkvalde president, beviljat mig en audiens. *The Presidents Office* är numera en mycket stor och ganska vacker vit byggnad. Den ligger vid Bodduthakurufannu med huvudfasaden vänd mot hamnkajen och havet, men den som jag förstår enda ingången är en

oansenlig dörr på baksidan mot Ameer Ahmed-gatan. Innanför den dörren finns skanningsapparater lika dem på flygplatser och en vänlig ung säkerhetsman skannar också av min lilla väska med kameran och anteckningsblocket. Min ledsagare Latheef är välkänd och sedan vi fått på oss identitetskort tar en guide oss uppför några breda trappor till andra våningen, som har en altan mot en innergård, och in i ett smakfullt konferensrum, där vi tar plats vid ett stort bord och väntar en stund på presidenten.

Latheef har tagit med sig "Drömmen om en ö", ett exemplar av varje upplaga, för att på Mr Deens begäran visa presidenten.

— Men han kommer att betrakta dem som en gåva! säger jag. Mr Deen får dem inte tillbaka.

Så går det också. Presidenten visar tydlig glädje över bokgåvan, men blandar av allt att döma ihop mig och någon annan resenär han har träffat. Latheef försöker förklara vem jag är, men lyckas inte riktigt. Och Deen får inte tillbaka böckerna – jag får skicka nya till honom – men han menar att det är bra att de hamnat i presidentens bibliotek.

Den maldiviska despotin är alltså nu till ända. Det slår mig att jag gjorde en riktig bedömning då jag svarade säkerhetsofficeren på Gan om den framtida utvecklingen: att det måste bli en förändring men att den inte skulle komma snart. Och att det inte skulle bli en blodig revolution, ingen invasion av frihetskämpar, inget gerillakrig.

När jag skriver detta pågår det “arabiska uppvaknandet” med stora demonstrationer i flera länder och svåra strider i Libyen, men få har observerat att Maldiverna genomgick just den utvecklingen sju år tidigare, dock helt utan blodsutgjutelse.

I september 2003 utbröt protestdemonstrationer mot regimen i Male. Den utlösande faktorn var att en fånge hade torterats ihjäl av vakterna i fängelset på Maafushi (huvudön i Kaafu atoll, hårt drabbad av tsunamin). Resultatet av det fredliga folkupproret blev en demokratisk statsförfattning och sedan den siste “sultanen”, Gayoom, klart förlorat det första fria presidentvalet blev Mohamed Nasheed Maldivernas förste folkvalde president.

Jag skulle först vilja veta hur han blev en förkämpe för demokrati i det sedan urminnes tider despotiskt styrda Maldiverna, där sultanernas allmakt endast förbytts mot ett så gott som enväldigt presidentstyre. Nasheed gillar tydligen den frågan och ger gärna en ganska utförlig förklaring:

— Det ligger i slakten på både min fars och min mors sida. Jag växte upp i en politisk omgivning. Mina föräldrar hade blivit illa behandlade. Min farfar hade suttit fängslad och torterats. En av mina farbröder dog i fängelse. Det var många sjömän i slakten och de kom tillbaka med berättelser från andra delar av världen. Min far hade köpt en radio då han var i Bengalen. Vi lyssnade på BBC – det var en straffbar motståndsakt. Vi visste att landet måste förändras om vi skulle överleva.

Då Nasheed så kom till England, där han bland annat studerade vid universitetet i Liverpool, kunde han betrakta Maldiverna på håll och stärktes i sin övertygelse. En tid var han marxist, en tid till och med muslimsk jihadist, men de tankarna har han för länge sedan övergivit:

— Det viktiga är, säger han, individens frihet. Den kan inte uppnås genom socialism eller militant islamism.

Nasheeds önskan var att skriva. Då han återvände till Maldiverna 1990 startade han den oppositionella tidningen Sangu, som kritiserade makthavarna – den förbjöds och Nasheed fängslades första gången. Han har sedan dess suttit fem år på fem olika fängelseöar, långa tider i sträng isolering och det talas allmänt om de tortyrmetoder han utsattes för, att man till exempel blandade hans mat med krossat glas. Jag frågar honom om tortyren:

— Det är något jag aldrig talar om, svarar han.

Jag får alltså inget svar på Deens fråga om krossat glas i maten.

Men varför, frågar jag, förekom tortyr av helt oskyldiga människor, som inte hade något att berätta? Vad hade den för syfte?

— Att knäcka oss. Få oss att följa de makthavandes order. Att vara *nice*, helt enkelt.

Nasheed har inte, sedan han blev president, gjort några försök att ställa dem, som var ansvariga för den utbredda tortyren av politiska fångar, till svars. Han har kritiserats för det, men avvisar kritiken. Han inser att detta kan förefalla arrogant men menar att om han själv, som suttit

fem år i fängelse, är beredd att låta bödlarna gå fria bör också andra kunna göra det.

— Jag lät visserligen arresteras Gayooms bror, säger han. Men bara för ett par dagar och han sattes inte i fängelse utan i husarrest i en lyxig villa.

Nasheed har skrivit fem böcker, varav alla utom en förbjöds och fortfarande är förbjudna. Och varje gång han skrev någon kritisk och avslöjande artikel vankades nya fängelsevistelser. Med sin talang för sarkasm konstaterar han att fängelsestraffen på samma sätt som artikelhonoraren bedömdes efter artikelns längd – så och så många ord betydde så och så många dollar i arvode och så och så många dagar i fångenskap.

DÅ PROTESTDEMONSTRATIONERNA utbröt i Male insåg Nasheed att det äntligen var tid för en förändring, flydde till Sri Lanka och var med om att bilda Maldiviska Demokratiska Partiet, MDP, landets första oppositionsparti. Efter 17 månader av självvald exil med flyktingstatus i England återvände han till Maldiverna i april 2005 för att etablera MDP där. Politiska partier var fortfarande förbjudna, men förbudet upphävdes snart och Nasheed ägnade de närmaste åren åt att plädера för ickevåldsaktioner och därigenom tvinga regimen till snabbare demokratiska reformer. I oktober 2008 valdes han alltså till president .

Och hur har det gått med Maldivernas demokratisering?

— Den fungerar ypperligt. Inom tio år bör demokratin ha blivit stabil.

Men oppositionen vållar en del bekymmer:

— Den består av de tidigare makthavarna. Jag skulle önska att de arbetade lojalt och seriöst för landets framtid. Men de är inte intresserade av det. De koncentrerar sig på att med alla medel försöka få bort mig. De kommer med de mest absurda anklagelser, till exempel att jag vill göra Maldiverna kristet. Men det religiösa partiet är med i regeringskoalitionen och jag har inget problem med dem, även om islamisk wahabism kan vara ett hot. Liksom jihadismen, som är välorganiserad och kan ha en lockelse för de yngre. Vi försöker motverka den genom att lära ut demokrati och att det är bara genom demokratiska metoder som de unga kan skapa en framtid.

Mohamed Nasheed spelade alltså en avgörande roll för Maldivernas förvandling från despoti till demokrati och för det hatas han av de avpolleterade makthavarna. Han tar dock inte det särskilt hårt:

— De skulle givetvis helst vilja ta livet av mig. De inser inte att det inte skulle gynna dem på något sätt. Vi har nämligen nu en orubblig statsförfattning, som skyddar demokrati och mänskliga rättigheter helt oavsett om jag är i livet eller inte. Den grundmurar demokratin.

MALDIVERNAS DEMOKRATISKA STATSFÖRFATTNING, beslutad 2008, fastslår i inledningen att statens hela makt härstammar från och stannar hos folket. All lagstiftande makt ligger hos folkets majlis (parlamentet), den verkställande hos presidenten och den juridiska hos domstolarna.

När det gäller sådant som mänskliga rättigheter, allas lika värde, yttrandefrihet och pressfrihet är författningen så gott som heltäckande, men ifråga om religionsfrihet är det annorlunda: den innehåller ett otal hänvisningar till islam och fastslår redan i inledningen att Maldiverna är en republik "baserad på islams principer". En ickemuslim kan inte bli maldivisk medborgare, yttrandefriheten gäller inte om de åsikter som framförs står i motsats till islams grundsatser, skolväsendets uppgift är bland annat att uppbygga kärlek till islam, parlamentet får inte stifta lagar som står i motsats till islam, för att utses till medlem av majlisen måste man vara sunnimuslim (men också "vid gott förstånd" ...). Detsamma gäller även givetvis presidenten, som kan avsättas av majlisen om han brutit mot någon av islams lagar. Och så vidare... alla andra religioner än sunniislam är i praktiken totalförbjudna i Maldiverna, där till exempel kristna kyrkor inte tillåts och inte heller är möjliga.

För denna uppenbara diskriminering av främmande religioner har Maldiverna utsatts för kritik av människorättsorganisationer. Men det är nog så som Deen påpekade att den maldiviska demokratin måste bygga på islam, det finns ingen annan möjlighet.

Den maldiviska formen av sunniislam tycks ytterst liberal och människovänlig. Kvinnornas frihet förefaller total. De klär sig som de vill, de deltar ytterst aktivt i yrkeslivet. Skulle jag, hade jag tänkt, när jag nu återvänder till Maldiverna se någon förändring mot en hårdare form

av islam? Skulle jag i Males gränder möta kvinnor i burkha eller niqab? Nej, inte alls. Under hela veckan ser jag bara en kvinna i heltäckande svart skyнке med en springa bara för ögonen.... och det är på Bandos: hon är alltså en tillresande turist, kanske från Pakistan eller Bangladesh (jag ser henne i matsalen och fascineras över hur hon får i sig maten hon plockat åt sig på tallriken – med ena handen lyfter hon den nedre flik, som täcker munnen och hakan och äter med andra handen, noga med att vara vänd åt ett håll där hon inte kan iakttas av en man).

Deen är djupt och äkta religiös, men utan att lägga någon vikt vid det yttre, som till exempel de dagliga bönestunderna. Han är lika fylld av avsky för de islamska terroristerna som jag. Efter 11 september, som kom som en svår chock för honom, avstod han i flera år från att resa utomlands:

— Jag stod inte ut med att hela tiden sammanblandas med terroristerna och utsättas för särbehandling och misstänksamhet på grund av min tro, säger han. Men det finns en fara för att fanatikerna också ska hitta ett fotfäste hos oss.

Detta antydde ju också presidenten när jag talade med honom, liksom att den människofientliga saudiarabiska wahabismen, som har obegränsade resurser (och har bekostat moskéer bland annat i Sverige), kanske är det svåraste hotet mot den individuella frihet, som presidenten och hans medarbetare sätter högst, men som alltså inte kan innebära också frihet att offentligt utöva främmande reli-

gioner – där går en skarp gräns.

Varför kan man då inte tillåta andra religioner? Naturligtvis därför att de skulle kullkasta harmonin på öarna, åstadkomma splittring och oro. Så har skett i många nya nationer, till exempel i Afrika. Jag upplevde själv situationen i Zambia strax efter självständigheten 1964. En ny kristen sekt, ledd av Lenshina, en enkel kvinna, orsakade så stora problem i en provins att armén måste ingripa för att krossa den. Jehovas vittnen har vållat kriser i andra länder. På små öar i Stilla havet kan man finna en lång rad av kyrkor och kapell från olika kristna sekter, som ivrigt slåss om själarna. I Papua och på många andra ställen har kristna missionärer försökt utplåna de ursprungliga kulturerna. Något sådant vill man inte riskera på Maldiverna.

Och trots att författningen föreskriver sunniislam som statsreligion kan Maldiverna, i varje fall i jämförelse med sådana länder som Iran, Saudiarabien och Pakistan, nog betraktas som ett sekulärt land. *

JAG HAR HÖRT TALAS OM de konstgjorda öarna. De existerade inte för 37 år sedan även om man hade börjat planera för dem och startat med att bygga ut Male med sopor, korallsand och betong. Jag har nu sett dem på några satellitbilder – de liknar inte de andra öarna utan är litet kantiga och rätlinjiga. Den största heter Hulumale och ligger alldeles intill flygfältsön Hulhule, som också den förändrats helt på de 37 åren, blivit minst dubbelt så stor och alltså har en

3.200 meter lång landningsbana som kan ta emot de största passagerarplanen. Där finns också en flyghamn med en stor flotta av sjöflygplan, tvåmotoriga Twin Otters från två olika bolag.

Maldiverna har dessutom haft två nationella flygbolag, som dock båda slutade i förskräckelse: Air Maldives, som bl a flög inhyrda Airbus 300 och 320 men gjorde bankrutt år 2000 under oklara omständigheter, och dessförinnan Maldivian Airways, som faktiskt delvis ägdes och leddes av PLO, den palestinska befrielseorganisationen, och förutom att frakta turister med två DC8:or också under två år i slutet av 1980-talet smugglade vapen och knark. Male International Airport privatiserades år 2010 och drivs nu av ett bolag, där regeringen dock är delägare. Planer finns på att bygga ut ön ytterligare i norra ändan, där det då också skall bli nya terminalbyggnader.

Den nya ön Hulumale byggdes enligt Deens uppfattning på alldeles fel plats så nära flygfältsön, men jag har svårt att hålla med honom – öarna kan för övrigt inte byggas varsomhelst utan bara i vissa laguner och det ansågs nödvändigt att utvidga landytan här i det centrala Maldiverna, där det blivit så oerhört ont om plats.

Deen ger Latheef i uppdrag att visa mig Hulumale, vi far dit i motorbåten efter presidentintervjun och jag blir omedelbart häpen och djupt imponerad av detta byggnadsprojekt. Redan då jag stiger iland på en betongpir inser jag att det här är en alldeles ny sida av Maldiverna – den här ön är inte det minsta lik någon av korallöarna

med deras sandstränder och kokospalmer och inte heller Male. Ön är till ytan ungefär lika stor som Male, omkring 200 hektar, men eftersom den fortfarande är till stor del obebyggd verkar den avsevärt större. Det är nästan som om jag plötsligt lämnat Maldiverna och landstigit på en fastlandsremsa.

Latheef har, mig helt ovetande, organiserat exkursionen – en trevlig mörklockig yngling möter innanför kajen med en hypermodern taxi och tar oss på en visningstur över ön på de fina asfaltgatorna, som nästan är tomma på trafik, och där man faktiskt – i motsats till i Male – kan lägga in treans växel och till och med fyran och femman på halvkilometerlånga raksträckor.

Ön är mycket noga planlagd. Först visar Abdul området för verkstäder och industrier. Där finns redan en rad byggnader, därav naturligtvis flera företag för fiskförädling.

Hulumale är i södra änden sammanbyggt med flygfälts-ön genom en 50 meter bred och 1,6 kilometer lång vägbank – utfarten på den skyddas av en bom och ett par poliser.

Det finns alltså ännu gott om plats på Hulumale, men i norra delen finns början till en stad med två- och trevåningars bostadslängor i modern stil, ett stort shoppingcenter och flera butiker. Bebyggelsen längs strandgatan på västra sidan, där en del av lagunen lämnats kvar innanför korallrevet, påminner förbluffande starkt om badorter i Medelhavsområdet och där finns också en sandstrand och ett par hotell. Ett annat kvarter för faktiskt

tankarna till ett svenskt förortsområde.

Bygghuset pågår för fullt. Bland annat har indiska och andra asiatiska stater satsat på att utveckla den nya ön, liksom Japan. Ett stort öppet område skall bebyggas med bostäder av ett kinesiskt bolag. På ön finns flera skolor, bland annat en stor gymnasieskola, som Singapore bidragit med, men som ännu inte fyllts av elever. Hulumales invånartal är ännu inte mer än omkring 4000, men man kan ana att här under de närmaste decennierna kommer att växa upp en blomstrande satellitstad till Male, än så länge med bara sjöförbindelse till ett särskilt färjeläge där, men kanske i framtiden också med landkontakt – det talas om en vägbro från Male till Hulhule och därmed till Hulumale, men ännu är detta förmodligen bara en ganska avlägsen dröm.

Hulumales tillkomst grundas givetvis på den stora trängseln i Male, som inte kunde byggas ut ytterligare. För att utvecklingen skall komma igång krävs förmodligen att flera regeringsorgan överger huvudön. Men många malebor har tröttnat på trängseln och att bygga en egen villa på Male är helt uteslutet – i stället väljer allt flera att flytta till den nya ön.

I ett avseende skiljer sig Hulumale starkt från de tusentals naturliga atollöarna: vegetationen. Där finns en hel del palmer och buskar, men frodigheten saknas. Det går inte att plantera direkt i jorden, som till större delen består av korallgrus och korallsten men saknar de andra saknar öarnas humuslager. I en stor plantskola driver man

emellertid upp växter, som successivt flyttas ut och vårdas tills de etablerat sig – ett exempel på hur man vid planeringen av detta jätteprojekt tänkt på det mesta.

En annan konstgjord ö är Thilafushi, som ligger knappt 7 kilometer från Male och så gott som helt är byggd av sopor från huvudstaden. När Male växte ut blev sopförvaringen ett problem, som man löste genom att helt enkelt bygga en ny ö av avskrädet. Thilafushi var ursprungligen var en långsmal, bågformad lagun, 7 kilometer lång. Sopor började deponeras där 1992 och täcktes med ett lager av korallsand. Den nya ön har nu en yta av närmare en halv kvadratkilometer och har så gott som helt bebyggts av sådana industrier som båtbyggerier, cementpackning och lagerhallar. Ön löste Males akuta sopproblem och gav en god inkomst åt regeringen, men befarade läckage från sopdeponeringen, som fortfarande pågår, vållar en del bekymmer. Eftersom asbest och giftig metall finns i avfallet är det en risk för att det marina livet skall påverkas. Och det ständigt växande avfallsberget är ett stort problem, särskilt som hotellöarna genererar massor av avskräde och något återvinningsprogram knappt finns.

Tsunamin den 26 december 2004 vållade inte en lika katastrofal förödelse som på andra håll, vilket till stor del berodde på att Maldiverna inte ligger på en kontinentalhylla och att öarna är så låga att flodvågen rasade över dem. Men inemot 100 människor dödades och många av de yttre öarna dränktes fullständigt, däribland också några turistöar. Male var översvämmat under några

timmar. Några öar förstördes fullständigt, däribland Vilafushi med en befolkning på 1900 människor. Sammanlagt evakuerades omkring 20000 personer från drabbade öar, många till Hulumale, men efter en massiv återuppbyggnad, till stor del bekostad av hjälporganisationer, har nu så gott som alla flyttat hem och man kan inte längre se några rester av förstörelsen. Men kartbilden i de drabbade atollerna förändrades och några av de lägsta öarna blev faktiskt både högre och större.

SISTA KVÄLLEN FÖRE MIN AVFÄRD sitter Deen och jag på det stora trädäcket vid *The Harbour Restaurant*, ett av de stilfulla mat- och drinkställena på Bandos. Solen har just gått ned, himlen skiftar svagt i violett innan den mörknar och Males ljusrand har tänts i den södra horisonten. Strålkastare lyser ner i det kristallklara vattnet vid stranden där otaliga fiskar av olika arter simmar ovanför den vita botten.

Vi talar om vår resa till Addu och om hur annorlunda allt var då.

— Det var en förfärlig båtresa, säger Deen. Jag hatade den där lilla träskorven *Blue Sea*. Men det fanns ju inget alternativ. Nu går det naturligtvis flyg dit, till Gan, den gamla flygbasen.

Jag berättar att det bodde en maldivier tvärs över gatan, då vi flyttade hem från Irland till Skåne – jag tror han hette Abdul och han var gift med en svenska.

— Det måste vara Puller, säger Deen. Vi kallade honom Puller därför att det alltid var han som drog i snöret då

utombordsmotorn skulle startas. (*Pull* = dra.)

— Det var en svensk familj som gav sig av till Maldiverna, tydligen efter att ha läst min bok, säger jag. Men jag tror inte de lyckades och jag känner obehag över att jag genom vad jag skrivit påverkat människoöden på det sättet. Det var väl drömmen om en ö.

Deen har varit i Europa, så långt norrut som Köpenhamn.

— Men jag ska resa till Sverige, säger han. När det varmast där?

— I regel i juli och augusti.

— Bra, då kommer vi i augusti. En stor del av familjen. Kanske tio personer. Vi ses i Sverige. Men jag önskar också att du kommer tillbaka hit.

— Det kanske jag gör. Jag har ju ännu inte varit på de norra atollerna.

— Vi reser dit tillsammans! Precis som när vi reste till Addu.

På morgonen körs jag med en av de snabba båtarna till flygfältsön, går igenom kontrollerna och boardar planet. Jag flyger nu med Sri Lankan Airways direkt till London Heathrow. Men på detta ställe, som jag kommit att avsky, måste jag tillbringa hela natten i en mycket ruffig liten ankomsthall, full av vinddrivna existenser (inklusive mig själv) för SAS-planet till Köpenhamn går först klockan 6 på morgonen. Och flygplatsens stora centralhallar med alla butiker och restauranger stängs obegripligt nog om natten.

Blir det någon mer resa skall jag, beslutar jag, undvika London och i stället ta Qatar Airways via Doha till Male.

Min incheckade väska har fastnat på Heathrow, fastän de haft elva timmar på sig att sortera den till rätt destination, men kommer dagen efter hem med taxi och jag glömmer snabbt denna erbarmliga hemresa med alla dess förnedrande säkerhetskontroller och minns i stället hur jag för länge sedan flög hem ombord på en VC10 från Royal Air Force, där alla stolarna var vända med ryggen framåt för säkerhetens skull men där ingen överhuvudtaget kontrollerade något bagage eller min fint svarvade maldiviska käpp, tillverkad på Addu, som om man vred om handtaget förvandlades till en dödlig pik av järn.

Jag tar itu med att skriva ut mina anteckningar. Jag läser allt jag kan hitta om Maldiverna på nätet men upptäcker snart att det är många frågor jag saknar svar på, att den här resan var för kort, att jag kanske bör återvända en gång till och tillsammans med Deen resa till de norra atollerna.

Det får bli del 3.

Bandos

Mr Deen

Male 2010

Bandos

Mr Deens moské på Bandos

En liten utflyktsö, sedd från Bandos

Bandos

Male

Male

Male

Male

Male

Male

Den nya moskén i Male

Den gamla fredagsmoskén, nu ett världsarv

Presidenten

Presidentens residens

Male

Bygghus på Hulumale